

Educatieve doelen voor een voorlichtingsproject Alcohol en verkeer in het voortgezet onderwijs

Advies aan Veilig Verkeer Nederland

R-93-33

Dr. P.B.M. Levelt

Leidschendam, 1993

Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid SWOV

Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid SWOV
Postbus 170
2260 AD Leidschendam
Telefoon 070-3209323
Telefax 070-3201261

Samenvatting

In dit rapport adviseert de SWOV aan Veilig Verkeer Nederland welke educatieve doelen in aanmerking komen voor een project over alcohol en verkeer gericht op 15-16 jarige scholieren.

De keuze van deze doelen is gebaseerd op vier informatiebronnen: (1) een marktanalyse onder leerkrachten en intermediaire kaders, (2) gegevens uit de HBSC-enquête (Health Behaviour in School Children) onder leerlingen, (3) een literatuurstudie, en (4) resultaten van gesprekken met groepjes leerlingen. Deze gegevens zijn in het rapport samengevat.

De doelen zijn gericht op leerlingen, scholen en ouders.

Kinderen moeten de consequenties van alcoholgebruik, van rijden onder invloed en van meerijden met een aangeschoten bestuurder leren en beseffen welke voor- en nadelen daaraan en aan alternatieven verbonden zijn. Ze moeten beseffen welke sociale invloeden een rol spelen en hoe: van groepsgenoten, ouders en politie. Ze moeten leren druk te weerstaan en druk uit te oefenen op anderen. De gewoonte van aangeschoten fietsen moet doorbroken worden. Ze moeten leren met hun ouders over deze problemen te communiceren.

Scholen moeten meer betrokkenheid bij het onderwerp verwerven en hun verantwoordelijkheid onderkennen. Ze moeten weten dat de leerlingen er prijs op stellen als dit aan de orde wordt gesteld, en ze moeten beseffen dat steun gekregen kan worden van verschillende organisaties. De positieve houding van leerkrachten ten opzichte van het stimuleren van sociale vaardigheden moet gebruikt worden om ze te stimuleren dit zelf te willen aanpakken.

De aandacht van ouders voor het probleem moet versterkt worden, ze moeten hun eigen verantwoordelijkheid leren nemen, als voorbeeld en opvoeder, en hun terughoudendheid om hierover te praten laten varen. Ze moeten alternatieven leren kennen. Hun rol in dit project moet gestimuleerd worden.

Tot slot bevat het rapport enkele suggesties voor vormgeving. Gepleit wordt voor videomateriaal. Er wordt een mogelijkheid gesuggereerd om ouders en verzorgers te betrekken in het project: kinderen kunnen hen interviewen. Vaak voorkomende scepsis over de mogelijkheid van groepsgesprekken wordt bestreden.

Summary

Educational targets for the information project 'Alcohol and Traffic in Secondary Education'

In this report, the SWOV issues a recommendation to the Dutch Road Safety Organisation VVN with respect to which educational objectives should be included in a project about alcohol and traffic aimed at 15-16 year-old students.

The choice of these objectives is based on four sources of information:

1) a market analysis amongst teachers and mediating organisations, 2) data from the HBSC questionnaire (Health Behaviour in School Children) amongst students, 3) a literature study and 4) results of discussion with groups of students. These data are summarised in the report.

The objectives are intended to influence students, schools and parents. Children must learn to understand the consequences of alcohol consumption, driving under the influence and riding with a drunk driver, and realise which advantages and disadvantages are associated with both drunk driving and the alternatives. They must understand which social influences play a role and how: controls exerted by peer group members, parents and police. They must learn to resist pressure and to exert positive pressure on others. The habit of cycling while drunk must be broken. They must learn to communicate with their parents about these problems.

Schools should become more involved in the subject and acknowledge their responsibility. They must understand that students appreciate the treatment of this subject at school, and they must realise that support can be obtained from various organisations. The positive attitude of teachers with respect to the stimulation of social skills must be used to stimulate them to approach this themselves.

Parental concern for the problem must be reinforced, they must learn to accept their own responsibility, both as role model and as educator, and to become more open to discussions on the subject. They must learn about alternatives. Their role in this project must be stimulated.

Finally, the report contains several suggestions for the design of the project. Video material is advocated. It is suggested that both parents and educators be involved in the project: children can interview them. Frequent scepticism about the value of group discussions is contested.

Inhoud

Voorwoord

1. *Inleiding*
 - 1.1. Aard en inhoud van het onderzoek
 - 1.2. De bronnen
 - 1.3. Het formuleren van doelen

2. *Het voorlichtingsproject Alcohol en verkeer voor jongeren: onderzoekbevindingen*
 - 2.1. Algemeen
 - 2.2. Marktanalyse
 - 2.3. HBSC-enquête en literatuuronderzoek
 - 2.4. Belevingsonderzoek onder jongeren

3. *Educatieve doelen*
 - 3.1. Attituden
 - 3.2. Sociale normen
 - 3.3. Eigen effectiviteit en vaardigheden

4. *Overige voorlichtingsdoelen*
 - 4.1. Scholen
 - 4.2. Ouders

5. *Doelen, beknopt geformuleerd*

6. *Suggesties voor vormgeving*
 - 6.1. Videomateriaal
 - 6.2. Ouders
 - 6.3. Groepsgesprekken en rollenspel

Literatuur

Voorwoord

Het formuleren van deze educatieve doelen heeft plaatsgevonden onder het wakend oog van Joke Lindeijer (SWOV). Bedo Lubbers (Veilig Verkeer Nederland), Rob Westerhout en Han Kuipers (beiden Nederlands Instituut voor Alcohol en Drugs), Bob Roszbach en Divera Twisk (beide SWOV) hebben waardevolle suggesties gedaan. De auteur behoudt echter de verantwoordelijkheid.

De SWOV heeft dit onderzoek uitgevoerd in het kader van de subsidie die het Preventiefonds aan VVN heeft toegekend voor het ontwikkelen van een integraal voorlichtingsproject over Alcohol en verkeer voor 15 tot 16-jarigen in het voortgezet onderwijs.

1. Inleiding

1.1. Aard en inhoud van het onderzoek

De SWOV heeft tot taak Veilig Verkeer Nederland (VVN) te adviseren over mogelijke educatieve doelen voor het project 'Alcohol en verkeer in het voortgezet onderwijs'. Het Nederlands Instituut voor Alcohol en Drugs (NIAD) zal het educatieve materiaal vormgeven en op scholen beproeven. In dit project zijn twee centrale lijnen te onderscheiden. De eerste lijn stelt dat wat 15-16 jarigen nu meemaken en leren op het gebied van alcohol en verkeer, dat wil zeggen zelf aangeschoten aan het verkeer deelnemen of meerijden met een aangeschoten bestuurder, binnen enkele jaren consequenties zal hebben voor hun gedrag als ze eenmaal aan het autoverkeer gaan deelnemen. De tweede lijn stelt dat deze jeugdigen onder invloed staan van groepsdruk. Het voorkomen van ongewenste gedragingen zal dus vaak stuiten op deze groepsdruk. Wil het project slagen dan zullen deze jeugdigen beter bestand moeten worden gemaakt tegen deze groepsdruk.

Planmatige voorlichting (Kok & Vogel, 1989; Kok & Sandfort, 1991) start met het analyseren van het probleem, van het gedrag dat het probleem veroorzaakt, en van de determinanten van dit gedrag. Onderzocht moet worden wat de mogelijkheden zijn van interventie en van de implementatie van deze interventie. Het formuleren van educatieve doelen geschiedt in de eerste plaats op basis van de probleemanalyse, de analyse van het gedrag en de determinanten van het gedrag. Maar het is goed reeds rekening te houden met de mogelijkheden van de interventie en van de implementatie. Educatieve doelen formuleren die niet tot een zinvolle interventie kunnen leiden, of die op sterk verzet stuiten van de leerlingen of leerkrachten is verspilling van energie.

Er zijn tot nu toe verschillende activiteiten verricht. In de volgende paragraaf zullen de bronnen vermeld worden op basis waarvan educatieve doelen geformuleerd worden. Vervolgens zal de indeling van de doelen aan de orde komen, evenals de aard van de formuleringen.

In het tweede hoofdstuk worden in het kort bevindingen uit de diverse onderzoeken vermeld die in het derde hoofdstuk leiden tot de formulering van de educatieve doelen.

Het project wil niet alleen veranderingen teweeg brengen bij leerlingen. Er zijn ook voorlichtingsdoelen bij intermediaire kaders, met name scholen en ouders (inclusief verzorgers). Deze zullen in het vierde hoofdstuk aan de orde komen.

In het vijfde hoofdstuk worden de doelen nogmaals geformuleerd, maar dan bondiger, rekening houdend met de beperkte tijd, en volgens een ander indelingscriterium.

Het zesde hoofdstuk zal enkele suggesties doen voor de didactische aanpak en leeractiviteiten, zoals deze bij de voorbereiding, vaak toevallig, naar boven zijn gekomen. Een leerdoel impliceert, of suggereert soms een bepaalde aanpak.

1.2. De bronnen

Het project is gestart met drie activiteiten:

1. Een *marktanalyse onder de zogenaamde intermediaire kaders*. Hierbij

zijn leerkrachten telefonisch geënquêteerd en andere mogelijke betrokkenen ondervraagd (Nelissen, 1993; Van der Vlis, 1993; Levelt, 1993a). Er is vastgesteld in hoeverre ze betrokken zijn bij een dergelijk project, of ze er iets in zien en of ze er zelf tijd en energie in zouden willen steken. Ook is hun gevraagd naar hun oordeel over een aantal mogelijke onderdelen van het project. Deze informatie is in de eerste plaats bedoeld om de mogelijkheden van implementatie te beoordelen, maar tevens zijn suggesties te vinden over de determinanten van het probleemgedrag, en over mogelijke interventies.

2. Een *literatuurstudie en een enquête onder jongeren* (Levelt, 1993b). Dit heeft een probleemschets, en een analyse van gedragsdeterminanten opgeleverd. Tevens bevat deze studie informatie over interventies die elders zijn uitgetoetst.

3. Een *belevingsonderzoek* onder jongeren (Lindeijer, 1993). Deze studie beschrijft hoe jongeren zelf het probleem opvatten. Het gaat gedetailleerd in op groepsprocessen. Het geeft suggesties voor waarop jongeren aanspreekbaar zijn en waar niet.

1.3. Het formuleren van doelen

Aan een doelstelling zijn verschillende dimensies te onderscheiden (De Corte et al., 1974). Men kan een doelstelling zeer algemeen of zeer concreet formuleren (veilig gedrag....niet fietsen na meer dan twee glazen in het uur ervoor). De concrete formuleringen zijn verbijzonderingen van de algemene doelstelling. Er zal hier op een 'middenniveau' geformuleerd worden zodat niet alles aan leermiddelenontwikkelaars (i.c. het NIAD) overgelaten wordt, en zij toch ruimte krijgen naar eigen inzicht en creativiteit vorm te geven. Wel zal steeds een bovengeschatte meer algemene doelstelling geformuleerd worden.

Een andere dimensie is of gewenst of te beheersen gedrag dan wel ervaringen beschreven worden (de leerling moet groepsdruk kunnen weerstaan....de leerling moet ervaren wat het betekent nee te zeggen). Beide vormen zullen voorkomen. Dat ook de tweede vorm gebruikt wordt heeft te maken met de bescheidenheid die ons past: een beperkt project als het onderhavige kan slechts geringe gedragsveranderingen teweegbrengen. Maar bovendien valt te verwachten dat bepaalde ervaringen noodzakelijk zijn om bepaalde gedragsdoelen te bereiken.

Rijden onder invloed en meerijden met een aangeschoten bestuurder vindt vaak plaats in een context van stevig alcoholgebruik. Het NIAD heeft op dit terrein al educatief materiaal ontwikkeld voor het voortgezet onderwijs. Getracht zal worden verdubbeling te vermijden door het formuleren van doelen zoveel mogelijk te beperken tot de relatie alcohol en verkeer. Het voorbereidende onderzoek heeft verschillen laten zien tussen doelgroepen. Het sterkst tussen jongens en meisjes, maar ook tussen leeftijdsgroepen, typen school, stad en platteland en noordelijke en zuidelijke provincies. De hieruit volgende doelgroepsegmentatie maakt nauwelijks andere educatieve doelen nodig. Soms een andere aanpak.

De educatieve doelen zullen gerangschikt worden binnen de lijnen van het voorlichtingsmodel van Kok. Niet elke fase is even relevant voor de formulering van educatieve doelen. Zo zijn de noodzakelijke 'aandacht en begrip' voor een deel aspecten die bij de vormgeving van educatieve doelen steeds een rol zullen spelen zonder dat er educatieve doelen recht-

streeks op gericht zijn. Ook zullen educatieve doelen vaak onder meerdere 'fasen' gerangschikt kunnen worden. Een educatief doel als 'kunnen weerstaan van groepsdruk' is te rangschikken onder 'subjectieve normen', onder de afweging tussen deze normen en attitudes, maar ook onder het hoofdje 'vertrouwen op eigen effectiviteit' en 'vaardigheden om gedrag uit te oefenen'. Gebleken gebrek aan begrip is in feite vaak gebrek aan kennis van (waarschijnlijkheid van) consequenties van gedrag en als zodanig op te vatten als een aspect van attitudes.

We gaan ervan uit dat in elk der fasen gedragsdeterminanten aanwezig zijn. Voor het merendeel der kinderen zal dit opgaan. Bij ernstige gedragsproblemen is dat echter niet het geval. Zo speelt bij sterke gewoontevorming, en zeker bij verslaving, intentie, met de voorafgaande attitude en sociale normen, geen rol meer. Op het onderhavige terrein, waarbij het probleemgedrag vooral plaatsvindt bij het uitgaan, ligt een zwaar accent op sociale normen. Educatieve doelen hebben zowel betrekking op het vormen van attitudes, sociale normen, eigen effectiviteit, het verwijderen van barrières en vaardigheden, als op het verschuiven van gewichten tussen diverse factoren.

Aangezien de voor het project beschikbare tijd gering is (zie marktanalyse) is in tweede instantie een beperking aangebracht in de educatieve doelen. Dit is bereikt door nadrukkelijker prioriteiten aan te brengen en door een aantal educatieve doelen niet als doelen op zich aan te merken, maar als middel om een hoger gelegen doel te bereiken. Het is aan VVN om de uiteindelijke prioriteiten vast te stellen.

2. Het voorlichtingsproject Alcohol en verkeer voor jongeren: onderzoekbevindingen

2.1. Algemeen

Alcohol en verkeer vormen een dodelijke combinatie. Het rijden onder invloed neemt af, maar er blijven voortdurende inspanningen nodig om deze afname in stand te houden. Doel van dit project is de nieuwe generatie automobilisten voor te bereiden nog voor gewoontevorming haar intrede gedaan heeft. Immers, jongeren worden op een gegeven moment in de verleiding gebracht mee te rijden met iemand die gedronken heeft, of zelf na het drinken van alcohol op de (brom)fiets te stappen.

Gebleken is dat jongeren, wanneer ze in situaties komen waarin beslissingen genomen moeten worden over al of niet rijden of meerijden terwijl er alcohol in het spel is, regelmatig onverstandige beslissingen nemen. Ze doen dit ondanks het feit dat ze het voornemen hebben om dit niet te doen.

De conclusie is dat jongeren moeten leren hun voornemen overeind te houden in situaties waarin sprake is van groepsdruk. Het accent van het project ligt dan ook op het bijbrengen van sociale vaardigheden, zodat beginnende gewoonten (15-16 jaar) zich in gunstige richting kunnen ontwikkelen.

Dit komt ten goed aan de veiligheid van deze leeftijdsgroep en van toekomstige automobilisten.

Veilig Verkeer Nederland (VVN) ontwerpt dit project, in samenwerking met het Nederlands Instituut voor Alcohol en Drugs (NIAD) en de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid SWOV. Het voorlichtingsproject bevat drie componenten:

- buitenschoolse activiteiten
- lesmateriaal
- binnenschoolse activiteiten

Het streven is om de lesactiviteiten, waarbij leerkrachten de belangrijkste plaats innemen, te laten aansluiten bij schoolbeleid, en bij activiteiten van ouders, van de VVN-afdeling, de gemeente, het Consultatiebureau voor Alcohol en Drugs, GGD's en de politie.

Er wordt onderzoek gedaan bij de jongeren om het project te laten aansluiten bij hun behoeften en problemen. Leerkrachten en de andere participanten worden ook ondervraagd om ervoor te zorgen dat vorm en inhoud van het project door iedereen gedragen worden en invoering een succes kan worden.

2.2. Marktanalyse

De marktanalyse gericht op leerkrachten en andere belangrijke intermediaire kaders is bedoeld om de betrokkenheid vast te stellen bij het onderwerp, de kansen in te schatten die men een dergelijk project geeft en na te gaan welke mogelijke bijdragen men zelf kan leveren.

Gebleken is dat het probleem geen gesprekstof is voor leerkrachten, maar

dat het wel een deel van de leerkrachten bezighoudt. Een deel van de leerkrachten wil ook op de hoogte zijn.

Men is vooral geporteerd voor videomateriaal en boekjes voor leerkrachten en leerlingen. Velen ook vinden contacten met deskundige buitenstaanders en met veroorzakers en slachtoffers zinvol, evenals startmateriaal, alcoholbeleid op school, een ouderbrochure en een handleiding 'alcohol en verkeer'. Een handleiding voor rollenspel wordt niet zinvol geacht. Men staat zeer positief tegenover de training van sociale vaardigheden als oplossing voor het probleem, maar is er verdeeld over of dat dan ook op school moet plaatsvinden. Het marktpotentieel (men besteedt er aandacht aan, wil het en kan het) is niet erg hoog. Tijdgebrek is het belangrijkste knelpunt.

Gesprekken met vertegenwoordigers van schooldirecties, oudervertegenwoordigingen, Regionale Organen Verkeersveiligheid, VVN-afdelingen, CAD's en politie benadrukken hetzelfde knelpunt. Training van sociale vaardigheden zou veel meer tijd kosten dan de school kan bieden. Men is overigens wel zeer enthousiast voor training in sociale vaardigheden als oplossing voor het probleem. Hierbij wordt echter opgemerkt dat groeps gesprekken en rollenspel minder geëigende middelen zijn voor VBO- en MAVO-leerlingen. Vertegenwoordigers van ROV's, CAD's en VVN spelen graag een rol in het project. De anderen zijn terughoudender. Ouder-vertegenwoordigers zien nauwelijks een rol voor de ouders weggelegd.

Conclusies

Iedereen is het erover eens dat training in sociale vaardigheden een oplossing voor het probleem is, maar men schat de mogelijkheid laag in dat dat op school kan plaatsvinden.

De betrokkenheid van het merendeel der leerkrachten is niet groot en rationele argumenten zijn onvoldoende om het project te introduceren. Aantrekkelijke presentatie en persoonlijke aanpak worden nodig geacht. Het eerste kan bevorderd worden door een goede videopresentatie, iets dat velen ook van groot belang vinden. Het tweede is mogelijk gezien het feit dat vertegenwoordigers van ROV's, CAD's en VVN bereid zijn een bijdrage te leveren.

Tijdgebrek is een belangrijk knelpunt. Er zullen slechts enkele lesuren uitgetrokken kunnen worden. Men acht rollenspel en groeps gesprekken geen geëigende middelen voor VBO en MAVO.

Het betrekken van ouders en politie bij het project zal extra aandacht vragen.

2.3. HBSC-enquête en literatuuronderzoek

HBSC-enquête

De HBSC-enquête (Health Behaviour in School Children) geeft informatie over drinkgewoonten van 4de klassers van het voortgezet onderwijs, en over hun ervaring met drinken en rijden, met anderen die rijden na drinken, en over meerijden in zulke gevallen. Ook geeft de enquête informatie over hun ervaring met campagnes en hun behoefte aan gesprekken over alcohol en verkeersveiligheid op school.

Bovendien geeft de enquête inzicht in enkele factoren (segmentatie) waar mogelijksterwijs rekening mee moet worden gehouden bij vormgeving van het project.

De helft van de kinderen blijkt regelmatig drinkers (minstens eens per week). Bijna de helft is ooit dronken geweest, een kwart de afgelopen twee maanden. Onder VBO-leerlingen zijn meer regelmatige drinkers. Ook hebben er meer ervaring met dronkenschap. Beneden de rivieren en in dorpen zijn meer regelmatige drinkers, hetgeen zich niet vertaalt in meer kinderen die dronkenschap kennen.

Onder meisjes zijn er minder regelmatige drinkers en ze hebben minder ervaring met dronkenschap.

Wat zelf dronken naar huis rijden (fiets of bromfiets) betreft: 18% van de kinderen is dat overkomen. Van de VBO-leerlingen zelfs 32%. Het is gebeurd bij 27% van de jongens en 9% van de meisjes.

Wat meerijden (in auto) betreft: 24% is dat overkomen. 19% is dat overkomen met hun vader, 4% met hun moeder. Het kwam beneden de rivieren vaker voor dan erboven (22, resp. 17%).

27% heeft ervaring met mensen die auto rijden nadat ze gedronken hebben. 21% hebben het gezien bij hun vader, 5% bij hun moeder. Weer in de noordelijke provincies wat minder.

64% van de kinderen is afgelopen jaar geconfronteerd met acties tegen alcohol; 60% vindt dat er meer over gepraat moet worden in de klas. 85% (18% op school) is geconfronteerd met informatie over verkeer en verkeersveiligheid en milieu; 69% wil er meer in de klas over spreken.

De conclusie is dat veel kinderen regelmatig drinken, dat een flink deel recente ervaring heeft met dronkenschap. Dat een deel van de kinderen dronken rijdt. Waarschijnlijk rijdt een veel groter deel aangeschoten gezien het feit dat hun definitie van dronkenschap 'ladderzat' lijkt te betekenen. Een kwart van de kinderen ziet familieleden rijden na het nuttigen van alcohol en komt zelf in de situatie dat ze dan ook meerijden. Het aan de orde stellen van het probleem van alcohol en verkeer op school valt in goede aarde bij de leerlingen.

Literatuuronderzoek

Het literatuuronderzoek onderzoekt de determinanten van alcoholgebruik, van rijden onder invloed en van meerijden. Tevens wordt onderzocht hoe men getracht heeft dit probleem op scholen aan te pakken.

De determinanten van alcoholgebruik zijn voor dit project minder relevant. Wel leert het iets over groepsdruk. De gevolgen van alcoholgebruik zijn ook van belang.

Er wordt een sterke samenhang gevonden tussen alcoholgebruik, normen en attitudes van vrienden. Preventie richt zich hierop: men tracht jongeren bewust te maken van deze onderlinge invloed, leert kinderen weerstand te bieden aan deze invloed, maar schakelt ook jeugdigen in om problemen bij anderen op te lossen. Men ondervindt groepsdruk door zich voor te stellen wat anderen ervan vinden en wat er kan gebeuren: het gaat dus om attributieprocessen. Heeft men een verklaring voor het afwijkende gedrag van anderen, dan kan men gemakkelijker zijn eigen weg gaan. Men selecteert gelijkgestemde vrienden, maar men heeft ook de neiging om meer overeenstemming tussen eigen gedrag, attitudes en normen en die van vrienden te zien dan er in feite is. Wat de gevolgen van alcohol betreft is het vooral van belang te weten dat intenties smelten als sneeuw voor de zon na het nuttigen van alcohol. Bovendien gedraagt men zich gevaarlijker en worden met name waarnemingstaken, die bij rijden van belang zijn, geschaad. De kans op een ongeval wordt sterk vergroot, en dit geldt des te

meer voor jongeren. Er worden met betrekking tot jongeren niet veel fietsongevallen waarbij alcohol in het spel is geregistreerd. Wel een groot aantal bromfietsongevallen. Men vindt ook culturele invloeden: als men denkt dat men gedronken heeft gedraagt men zich ook onvoorzichtiger.

Wat rijden onder invloed betreft: jongeren onderschatten het risico aanzienlijk. Men kan ook de eigen toestand slecht inschatten. Het rijden en meerijden vindt plaats in situaties van alcoholgebruik. Het terugdringen van alcoholconsumptie werkt dus preventief. Evenals toegenomen inschatting van de kans op een ongeval en aanhouding.

Ouders hebben invloed op het voorkomen van dronken rijden, met name als ze het goede voorbeeld geven en er overeenstemming is tussen ouders en vrienden. Het blijkt overigens moeilijk ouders het probleem te laten ervaren als een persoonlijk probleem zodat ze tot actie overgaan. Daar is veel communicatie voor nodig.

De aanwezigheid van alternatieven spelen een rol: men weegt voor- en nadelen ervan.

De discrepantie tussen intentie en gedrag kan veroorzaakt worden doordat men gewend is om te rijden (er is nauwelijks sprake van vrijwilligheid), maar ook doordat alcohol de beslissing minder rationeel laat verlopen, of dat andere factoren belangrijker worden. Er zijn manieren om de relatie tussen attitude of intentie en gedrag te versterken. Dat kan middels informatie, het bewust maken van gevoelens, het regelmatig uiten van de attitudes, het doen van een openbare belofte etc.

Er zijn, internationaal, een groot aantal programma's ontwikkeld gericht op jongeren ter voorkoming van rijden onder invloed. Van enkele zijn de resultaten gepubliceerd. Programma's zijn gericht op het versterken van de negatieve waarde van consequenties van rijden onder invloed en meerijden, en op het versterken van de positieve waarde van alternatieven, en ook op het aanleren van sociale vaardigheden (druk weerstaan en anderen 'afhouden') en op versterken van het zelfvertrouwen dat men positief gedrag in praktijk kan brengen. Gebruikte methoden zijn het laten zien van voorbeelden, het informeren over alcohol en zijn werking, het informeren over negatieve consequenties, rollenspel, groepsdiscussies, video, feedback door de leerkracht, informeren over alternatieven.

2.4. Belevingsonderzoek onder jongeren

Het belevingsonderzoek geeft informatie over het gebruik van alcohol, het rijden en meerijden na gebruik van alcohol, de omstandigheden, de beleving, sociale invloeden. Bovendien wordt vastgesteld hoe men aankijkt tegen de toekomst: wat zal men later doen, als men autorijdt?

Men gaat samen uit, vaak op de fiets, en drinkt ook in groepsverband. Alcohol ontspant en helpt contacten leggen, geeft een volwassen gevoel. Men daagt uit en zoekt naar grenzen. Dronkenschap is leuk, tenzij het onttaardt in handtastelijkheden. De hoeveelheid drank wordt in belangrijke mate bepaald door de snelste drinker. Je kunt je er niet gemakkelijk aan onttrekken. Verwijzing naar sport en religie is mogelijk. Meisjes mogen het ook niet lekker vinden. Ouders verbieden dronkenschap en waarschuwen voor te veel drinken, maar de groep is belangrijker.

Het aangeschoten op de fiets naar huis gaan wordt door iedereen geaccepteerd. Kinderen vinden dronken fietsers grappig, men houdt van gevaarlijke capriolen. Ouders staan er zelfs op dat in groepsverband naar huis wordt gefietst. Verkeersveiligheidsoverwegingen spelen geen rol. Ook de politie is volstrekt afwezig.

Men is het er over eens dat brommen en autorijden niet kan als men meer dan zeer matig gedronken heeft. Ook meerijden doet men liever niet, maar men is niet verantwoordelijk voor de ander die wel dronken rijdt. Men ziet wel het dilemma: dat men nu drinkt en fietst en dan later zich zal moeten beheersen. Men weet er geen oplossing voor. Meerijden met dronken ouders is een moeilijk (niet onmogelijk) te bespreken onderwerp.

Een deel van de leerlingen heeft geen behoefte aan verdere informatie (ze weten alles al). VBO-leerlingen willen vooral geen boekjes. Een ander deel wil realistische informatie: spotjes over de gevolgen, informatie van daders en slachtoffers. Weer anderen willen vooral een sfeer waarin onderling over de problemen gepraat kan worden.

Ouders hebben volgens de kinderen invloed als geldschieters, als bepalers van hoe laat men thuis moet zijn, en hoe men thuiskomt (samen, op de fiets). Ook waarschuwen ouders voor teveel drinken en verbieden ze dronkenschap. Ouders bepalen ook de schoolkeuze: een school waarbij geen excessen voorkomen op het gebied van alcohol en drugs. Dit impliceert dat men ook een beleid verwacht van de school. Maar het alcoholmatigingsbeleid bij schoolfeesten stuit bij een deel van de kinderen op kritiek; anderen vinden dat het anders een zootje wordt. De ervaring is dat cafés en disco's schenken zonder zich aan de leeftijdsgrens te houden.

3. Educatieve doelen

3.1. Attituden

De consequenties van rijden onder invloed en van alternatieve vervoerwijzen moeten gekend worden. De voor- en nadelen van deze consequenties moeten aan de orde komen. Standpunten en argumenten moeten worden uitgewisseld.

Vervoerwijzen en alternatieven

(1) Kinderen moeten de consequenties kennen van rijden na drinken en de alternatieven (fiets, bromfiets, (trein)taxi, openbaar vervoer, gehaald worden, blijven slapen). De voor- en nadelen hiervan in tijd, bereikbaarheid en kosten.

Een attitudeverandering ten gunste van alternatieven voor zelf rijden is pas mogelijk als men deze alternatieven kent, de consequenties ervan onderkent, de voor- en nadelen. Hieraan ontbreekt het. Zo wisten bepaalde kinderen dat het samen nemen van een taxi een haalbare zaak was, iets wat voor de meeste kinderen ondenkbaar is.

Sociale veiligheid als voordeel van samen fietsen is niet onbekend, maar kan benadrukt worden. Samen fietsen is waarschijnlijk ook verkeersveiliger dan alleen fietsen; ook omdat de tijd van het terugfietsen niet bepaald wordt door degene die het laatst naar huis 'mag'.

Verkeersveiligheid

(2) Kinderen moeten de consequenties van alcoholgebruik beter beseffen. Er is gebleken dat voor veel kinderen drinken pas problematisch wordt als het om dronkenschap gaat. En ze bedoelen dan 'ladderzat'. Dat enkele glazen al forse gevolgen hebben is niet bekend, ook niet dat elk volgende glas een even sterk effect heeft. Wel dat enkele glazen de goede voornemens laten vervliegen.

(3) Kinderen moeten weten dat onveilig fietsgedrag door alcohol, hoe geestig ze dit ook vinden, ook nadelen heeft. Je brengt jezelf in gevaar. Maar je kan ook anderen in gevaar brengen, of anderen in een situatie brengen dat ze de fietser schade berokkenen. De attitude dat dronken brommen en autorijden gevaarlijke consequenties heeft en ongewenst is kan bevestigd worden.

De gebleken luchthartigheid over de consequenties van dronken fietsen, om nog maar niet te spreken over aangeschoten fietsen, verraadt gebrek aan kennis van deze consequenties, de kans erop en de nadelen ervan. De attractie van riskante gedragingen kan door vrienden verhoogd worden. De negatieve instelling ten opzichte van gemotoriseerd rijden onder invloed kan met enige moeite tot norm verheven worden: van 'ik wil dat niet' tot 'dat moet niet'; nu volgt nog wel eens: 'men moet dat zelf weten'.

3.2. Sociale normen

Leerlingen moeten een realistisch beeld krijgen van de sociale invloeden op eigen (alcohol- en alcohol-en-verkeer-) gedrag en deze leren onderscheiden van eigen attituden.

Groepsgenoten

(4) *Kinderen moeten ervaren dat de druk die ze ondervinden van groeps-
genoten om maar door te drinken voor een deel slechts in hun eigen
hoofd bestaat. De druk die ze zelf uitoefenen is een spiegel van de druk
die op hen wordt uitgeoefend.*

Gebleken is dat het gewicht van eigen attitudes regelmatig ondergeschikt gemaakt wordt aan wat men denkt dat groepsgenoten ervan vinden; en dat het beeld wat men heeft van die opinie (en gedrag) van anderen nogal eens bezijden de waarheid is. Bovendien stelt men zich de consequenties van niet conformeren ernstiger voor dan ze in feite zijn. Door beter inzicht in de aard van de (gedeeltelijk dus ingebeelde) groepsdruk kan een deel van de discrepantie tussen eigen attitudes en de waargenomen sociale norm verminderen en kan het gewicht meer verschuiven naar eigen attitudes. Dit proces kan nog versterkt worden door de zogenaamde reactantie te versterken: de weerstand tegen aantasting van eigen vrijheid (Kok, 1988).

(5) *Kinderen moeten eigen ervaringen met het ondergaan van groepsdruk kunnen beschrijven. Situaties waarin het plaatsvindt, de vormen van groepsdruk, de relatie tot eigen wensen en voorkeuren, hun reacties hierop, afwegingen die ze gemaakt hebben, de winst en het verlies die het toegeven of weerstaan heeft opgeleverd.*

(6) *Kinderen moeten eigen ervaringen met het uitoefenen van druk op groepsleden kunnen beschrijven. Situaties waarin het plaatsvindt, de vormen van druk, de reacties van de ander hierop.*

Er zijn discrepanties tussen de druk die men ervaart en die men zelf uitoefent of denkt uit te oefenen: de ervaren druk is meestal groter. En er zijn discrepanties tussen de druk die men uitoefent of denkt uit te oefenen en die anderen ervaren. Kinderen melden vaak 'moeten ze zelf weten'. Bewustzijn van deze discrepanties kan de ervaren groepsdruk matigen.

Ouders

(7) *Kinderen moeten de opvattingen van hun ouders kennen over drinken, rijden (ook wielrijden) na het drinken van alcohol en meerijden met een aangeschoten bestuurder.*

Ouders zijn niet terughoudend in communicatie over dronkenschap, wel over rijden na drinken.

Politie

(8) *Kinderen moeten ervaren dat de politie het goed met hen voorheeft, bezorgd is voor hun veiligheid, maar ook machtsmiddelen heeft om veilig gedrag af te dwingen zodat de politie een belangrijker referent wordt dan nu gebruikelijk is.*

In het perspectief van de kinderen treedt de politie bewust niet op bij problematisch gedrag rond het uitgaansleven of is afwezig. De politie is dus geen belangrijke referent en wat de politie vindt speelt geen rol bij het vormgeven van de eigen intentie. Dit zou anders kunnen.

3.3. Eigen effectiviteit en vaardigheden

In het algemeen moet het vertrouwen van kinderen in hun eigen mogelijkheden versterkt worden. Dit betreft zowel de zelfbeheersing waar het drinken betreft, het bieden van weerstand aan groepsdruk, het uitoefenen

van invloed op anderen, als het onderkennen van alternatieven en te nemen barrières. Hiervoor zijn ook een aantal vaardigheden nodig.

Weerstaan aan druk

(9) *Kinderen moeten ervan overtuigd raken dat ze zelf kunnen beslissen minder te drinken, niet dronken te rijden en niet mee te rijden met een aangeschoten bestuurder, zonder erg nadelige consequenties.*

(10) *Kinderen moeten beseffen dat zelf beslissen het zelfgevoel en het gevoel van vrijheid kan bevorderen en aansluit bij hun streven zich volwassen te gedragen.*

Uit de literatuur blijkt dat een goed zelfgevoel en aantasting van vrijheid drijvende krachten kunnen zijn. In de gesprekken met jongeren blijkt hetzelfde te gelden voor het streven zich volwassen te gedragen.

(11) *Kinderen moeten manieren ter beschikking krijgen om op groepsdruk te reageren, om de druk geheel of gedeeltelijk te weerstaan. Ze moeten bondgenoten kunnen maken.*

Kinderen noemen zelf argumenten die gebruikt kunnen worden om 'nee' te zeggen zonder dat ze repercussies hoeven te vrezen. Dit kan door henzelf verder worden uitgewerkt. Uit de literatuur (Kok, 1988) blijkt bovendien dat als men, al is het bij één ander, steun kan vinden, het weerstaan van druk gemakkelijker is.

(12) *Kinderen moeten de vaardigheid ontwikkelen te weten te komen waarom andere kinderen zich anders willen gedragen dan zijzelf.*

Gebleken is dat als kinderen geen verklaring hebben hiervoor het conformeren wordt versterkt.

Invloed uitoefenen

(13) *Kinderen moeten ervan overtuigd raken dat ze invloed kunnen uitoefenen op anderen om minder te drinken, niet dronken te rijden en niet mee te rijden met een aangeschoten bestuurder zonder ernstige consequenties, ook als deze bestuurder een ouder of verzorger is. Dat ze hierdoor bovendien beroerde consequenties voor anderen en zichzelf vermijden.*

Het inleven in anderen is moeilijk, maar het inleven in wat jezelf kan overkomen als er iets met een vriend of familielid gebeurt is niet minder moeilijk. Bovendien blijkt er nogal wat weerstand tegen het nemen van verantwoordelijkheid voor anderen. Daar staat tegenover dat gebleken is dat kinderen ertoe te brengen zijn om invloed op anderen uit te oefenen om nare consequenties te vermijden.

(14) *Kinderen moeten weten hoe ze invloed uit kunnen oefenen op anderen.*

Er zijn aanwijzingen dat kinderen invloed kunnen uitoefenen op anderen die sober moeten blijven omdat ze de beurt hebben om te rijden en op anderen die dronken willen gaan rijden en dat kinderen dat kunnen aanleren. Het zou goed zijn als ze ook het groepsdrinken wat konden temperen. Nu past iedereen zich aan aan de snelste drinker.

Doorbreken van automatismen

(15) *Kinderen weten dat enkele glazen voldoende zijn om voornemens te laten varen. Ze moeten beseffen dat sommige beslissingen al genomen kunnen worden voor het zover is. Met name de keuze van de vervoerwijze.*

(16) *Kinderen moeten leren niet uit gewoonte de fiets te pakken als ze uitgaan.*

Het pakken van de fiets is voor velen een gewoonte geworden. In zo'n geval spelen attitudes en sociale normen geen rol meer. Intentie komt pas om de hoek kijken bij vrijwillig, niet-automatisch gedrag.

Kinderen ervaren een dilemma: ze weten dat ze eraan wennen om te drinken zonder zich zorgen te maken over hoe ze thuiskomen en dat dit gevolgen kan hebben voor later. Dit dilemma moet versterkt worden, waarna oplossingen gezocht kunnen worden.

Ouders, verzorgers

(17) *Kinderen moeten ervaren dat ze met ouders kunnen spreken over drinken, rijden onder invloed en meerijden.*

Kinderen zijn wat dit betreft erg kopschuw. Misschien is een enquête, door kinderen af te nemen, een goed middel om hier een begin mee te maken.

4. Overige voorlichtingsdoelen

In het project worden nog andere communicatiedoelstellingen nagestreefd en wel:

- het verkrijgen van aandacht van intermediaire kaders van scholen van voortgezet onderwijs voor het probleem van rijden onder invloed;
- het verkrijgen van aandacht van ouders voor het probleem van rijden onder invloed en hen te overtuigen hieraan een eigen bijdrage te leveren.

4.1. Scholen

Aandacht

(18) *Het verkrijgen van aandacht van intermediaire kaders van scholen van voortgezet onderwijs voor het probleem van rijden onder invloed.*

In tegenstelling tot de kinderen die grote aandacht hebben gedemonstreerd voor en betrokkenheid bij het onderwerp, is een groot deel van de leerkrachten en rectoren niet onmiddellijk warm ervoor. Dit doel blijft dus overeind.

Begrip

(19) *De schooldirecties en oudervertegenwoordigers moet duidelijk gemaakt worden dat ze goed bij leerlingen kunnen aankomen met een project over alcohol en verkeer.*

Men verwacht dat de belangstelling voor het thema alcohol en verkeer laag zal zijn. Zowel de HBSC-enquête als de gesprekken met jongeren geven een totaal ander beeld. Men wil er graag over praten en kan er ook over praten.

Attituden

(20) *De positieve houding van leerkrachten en andere intermediaire kaders ten opzichte van sociale weerbaarheid en het stimuleren ervan moet versterkt worden.*

Men heeft veel positieve gevoelens over een dergelijke aanpak. Een versterking hiervan kan helpen de barrières te overwinnen.

(21) *Scholen moeten de negatieve consequenties van een te restrictief alcoholbeleid kennen.*

Scholen denken na over een alcoholbeleid rond schoolfeesten, vinden dat belangrijk. Het is echter goed stil te staan bij wat leerlingen daarvan vinden en met hen daarover het gesprek aan te gaan. Leerlingen hadden vaak weinig begrip ervoor of laptten het beleid aan hun laars door alcohol binnen te smokkelen of zich van te voren vol te gieten.

Sociale normen

(22) *De school moet weten dat leerlingen graag over dit soort problemen willen praten.*

(23) *Scholen moeten weten dat er steun verwacht kan worden van VVN, CAD's, GGD's en ROV's.*

Hoewel scholen en leerkrachten bij het aangaan van een dergelijk project de opinie van genoemde referenten misschien niet al te zwaar zullen laten wegen, kan dit net de doorslag geven.

Eigen effectiviteit

(24) De school moet weten dat leerlingen de school een stevige referent vinden als het gaat om alcohol en drugs.

Gebleken is dat kinderen het accepteren dat de school een uitgesproken oordeel heeft over gebruik van alcohol en drugs en dat dat ook van invloed is op het gedrag van (groepen) kinderen.

(25) Scholen moeten beseffen dat ze in schoolbeleid zelf een instrument hebben om een rol te spelen, en dat dat de ouders kan aanspreken.

Barrières

(26) Leerkrachten moeten beseffen dat het ontwikkelen van sociale vaardigheden zich niet hoeft te beperken tot alcohol en verkeer, maar op veel plaatsen in het curriculum aan de orde is.

De belangrijkste barrière is tijdgebrek. Een mogelijke, gedeeltelijke oplossing is te vinden in samenvoegen van doelen uit diverse domeinen.

4.2 Ouders

Er is weinig bekend van de gedragsdeterminanten voor acceptatie van ouders van dit project en van een eventuele eigen rol daarin. Vertegenwoordigers van ouders zijn niet positief over het betrekken van ouders in het project. Het zal veel vindbaarheid vragen ouders te betrekken. Leerkrachten vinden het stellen van voorbeelden belangrijk. Kinderen noemen ook enkele ouderlijke 'bijdragen', zoals: selectie van school, zakgeld, grenzen stellen aan tijd van thuiskomst, pressie om samen naar huis te fietsen, verbod op dronkenschap en waarschuwingen voor teveel drinken.

Aandacht

(27) De aandacht van ouders voor het probleem moet vergroot worden. Men moet beseffen dat een dergelijk schoolproject aangrijpt op de eigen problemen die men op dit terrein ervaart.

Ouders ervaren een probleem bij hun kinderen, meer van alcohol dan van verkeer en alcohol. Hun interesse in het schoolproject is van groot belang omdat de problemen minder bij het schoolgaan thuishoren dan bij de opvoeding thuis.

Begrip

(28) Ouders moeten begrijpen dat aangeschoten fietsen niet zonder probleem is: een veiligheidsprobleem nu en een gewoontevormingprobleem met consequenties voor later.

De vanzelfsprekendheid waarmee ouders hun kinderen op de fiets uit laten gaan duidt op een gebrek aan kennis en moet ter discussie gesteld worden.

Attituden

(29) Ouders moeten een positieve houding krijgen tegenover hun eigen rol in dit project.

De eigen rol kan bestaan uit het deelnemen aan een ouderavond, gesprekken met hun kinderen over alcohol en verkeer, afspraken hierover, henzelf en hun kinderen betreffend, en eventueel 'handhaving'.

Sociale normen

(30) Ouders moeten beseffen dat ze een voorbeeld zijn voor hun kinderen en dat kinderen daar ook een oordeel over hebben.

Kinderen vinden het blijkbaar niet leuk om bij een aangeschoten ouder in de wagen te klimmen. Waarschijnlijk weten ouders dit niet omdat dit soort zaken niet besproken kunnen worden.

Eigen effectiviteit

(31) Ouders moeten het besef krijgen dat ze met hun kinderen in gesprek kunnen komen over het drinken en de verkeersdeelname van hun kinderen en van henzelf.

Er is veel schroom en terughoudendheid bij ouders en kinderen. Ouders en kinderen kunnen echter goed in gesprek komen. Dit besef is onvoldoende aanwezig. Het gevolg is dat ouders zich beperken tot algemene waarschuwingen.

Barrières

(32) Ouders moeten er een neus voor krijgen hoe ze zelf kunnen bijdragen aan een veilige thuisroute van hun kinderen en ze moeten alternatieven onderhandelbaar maken.

De vanzelfsprekendheid van het gebruik van de fiets kan ook veroorzaakt worden omdat men geen andere oplossing ziet. Alternatieven moeten aan de orde komen. Lindeijer (1993) heeft ook gesuggereerd dat een mogelijke oplossing gevonden kan worden door aanpak bij de bron: alcoholgebruik. Ouders kunnen, net zoals velen dat bij roken doen, een premie stellen op niet drinken.

5. Doelen, beknopt geformuleerd

(1) *Kinderen moeten de problemen kennen die verbonden zijn aan alcohol en verkeer, zowel de maatschappelijke problemen als de problemen die in hun eigen omgeving beginnen te ontstaan.*

Kinderen moeten weten dat alcoholgebruik de verkeersveiligheid sterk aantast, dat aangeschoten fietsen gevaarlijk is, ook voor anderen, dat enkele glazen al ernstige consequenties hebben, dat elk glas meer even erg is, dat goede voornemens al snel verdwijnen, dat het moeilijk zal zijn de gewoonte van fietsen na alcoholgebruik te stoppen als men overgaat naar een gemotoriseerde vervoerwijze.

(2) *Kinderen moeten op de hoogte zijn van alternatieven voor rijden na drinken en meerijden met anderen die gedronken hebben. Ze moeten de voor- en nadelen ervan beseffen.*

Er zijn vaak alternatieven voor 'gevaarlijk transport': elk heeft voor- en nadelen.

(3) *Kinderen moeten sociale druk onderkennen die op hen wordt uitgeoefend: welk gedrag, attitudes en normen worden verwacht, door wie en hoe wordt de druk uitgeoefend. Ze moeten leren negatieve druk te weerstaan.* Feitelijk uitgevoerde druk en ervaren druk is niet hetzelfde. Dit besef en besef van de redenen waarom anderen andere opvattingen hebben kunnen bijdragen aan weerbaarheid. Weerbaarheid vergroot tevens het zelfrespect en het gevoel van vrijheid en volwassenheid.

(4) *Kinderen moeten sociale druk onderkennen die ze zelf uitoefenen op anderen: welk gedrag, attitudes en normen verwachten ze van wie, en hoe oefenen ze de druk uit. Ze moeten leren deze druk 'ten goede' uit te oefenen.*

Kinderen beseffen niet goed dat ze anderen kunnen beïnvloeden en nemen dan ook weinig verantwoordelijkheid voor elkaar. Ze moeten leren dat ze en hoe ze anderen kunnen temperen in het drinken en kunnen weerhouden van aangeschoten rijden.

(5) *Het proces van wederzijdse beïnvloeding tussen ouders en kinderen moet versterkt worden.*

Ouders moeten hun eigen rol kennen. Ze zijn een voorbeeld door al of niet te rijden en anderen mee te nemen nadat ze gedronken hebben. Ze beïnvloeden de alcoholconsumptie en de vervoerwijze van hun kinderen. Ze moeten ervan doordrongen worden dat aangeschoten fietsen niet zonder gevaar is voor nu en later. Ouders en kinderen moeten leren dat ze over deze zaken kunnen praten en onderhandelen.

(6) *Scholen moeten hun verantwoordelijkheid onderkennen op het gebied van alcohol en verkeer en aansluiting zoeken bij andere betrokkenen.*

Kinderen verwachten een schoolbeleid, zowel op het gebied van maatregelen als op het gebied van onderwijs. Dit beleid moet aansluiten bij de beleving van kinderen en gedeeld worden met ouders. Scholen moeten in contact gebracht worden met anderen die een rol kunnen spelen in deze aanpak: VVN, CAD, GGD, ROV en politie. De rol van de politie moet versterkt worden.

(7) Leerkrachten moeten gemotiveerd worden en de middelen aangereikt krijgen om met doelmatig gebruik van beschikbare tijd sociale vaardigheden van leerlingen te trainen.

Er kan van worden uitgegaan dat leerkrachten een oplossing voor het probleem zien in het trainen van sociale vaardigheden. Maar verder is hun betrokkenheid niet hoog en vrezen ze tijdgebrek.

6. Suggesties voor vormgeving

Uit de gesprekken en interviews met leerlingen en het intermediaire kader komen suggesties naar voren die betrekking hebben op het vormgeven van het materiaal. Enkele saillante punten zullen hier naar voren worden gebracht.

6.1. Videomateriaal

Men is in het algemeen positief over het gebruik van videomateriaal. Daar zijn verschillende redenen voor. Leerkrachten willen materiaal dat kinderen aanspreekt. Kinderen willen 'zien', 'ervaren' wat er gebeurt. Verschillende intermediairen willen een 'harde aanpak'. De marktanalyse concludeert dat er overtuigend materiaal moet zijn om de betrokkenheid te vergroten, dat niet volstaan kan worden met gedrukt materiaal.

Als deze wensen gekoppeld worden aan de problemen die docenten verwachten met rollenspel ter stimulering van het weerstaan van sociale druk, waar men overigens positief over is, dan zou men kunnen denken aan een videoprogramma dat zowel de gevolgen van dronken fietsen laat zien als een rollenspel uitmondend in weerbaarheid. De video kan dan zowel gebruikt worden om laag betrokken docenten te interesseren, om kinderen te laten zien wat er 'echt' gebeurt en om leerkrachten een idee te geven van de mogelijkheid van rollenspel.

6.2. Ouders

Men is in het algemeen sceptisch over de mogelijke rol van ouders in het project. Er zijn inderdaad weinig scholen die een intensief contact met ouders nastreven en/of bereiken, zeker na de eerste twee klassen voortgezet onderwijs. Men verwacht niet veel van een ouderavond. Men is verdeeld over het nut van materiaal voor ouders (51% voor, 41% tegen). Een aantal zien het belang van het geven van een goed voorbeeld.

Van de andere kant wil men voor de kinderen 'doe'-materiaal. Te denken valt aan interviews door kinderen af te nemen bij hun ouders. Misschien is dit een goede manier om het gesprek tussen kinderen en ouders, waar beide partijen beducht voor zijn, op gang te brengen.

6.3. Groepsgesprekken en rollenspel

Enkele malen wordt naar voren gebracht dat groepsgesprekken en rollenspel niets is voor VBO- en Mavo-leerlingen. Over het tweede leveren de onderzoeken geen argumenten voor of tegen dit standpunt. Waarschijnlijk zijn er onderwijsdeskundigen die hierover kunnen adviseren. Er zijn projecten uitgevoerd waarin ook VBO-leerlingen in voorstellingen meededen waarbij de thema's uit het leven gegrepen werden en door henzelf werden uitgewerkt. Onmogelijk zal het dus niet zijn met sommige VBO-ers tot rollenspel te komen, maar gevreesd moet worden dat er veel energie in gaat zitten van leerkrachten en leerlingen voor men aan de 'zaak' toekomt. Wat de groepsgesprekken betreft: de gevoerde gesprekken met VBO-jongeren bewijzen dat ze zeer goed daartoe in staat zijn, en met name ook over het onderhavige probleem. Ook kwam naar voren dat kinderen minder terughoudend zijn als de groepen niet gemengd zijn.

VBO-ers zijn niet enthousiast over 'lesboekjes'. Natuurlijk is er een groot verschil tussen leerlingenboekjes en leerlingenboekjes, maar gezien het feit dat gesprekken 'vanzelf' lopen, en er maar weinig tijd ter beschikking is, kan men zich voorstellen dat de leerkracht veel aan de leerlingen overlaat. Hij/zij kan het initiatief nemen tot en gesprek, bijvoorbeeld na een schoolfeest, door een videoprogramma te laten zien, of nadat de leerlingen interviews met hun ouders hebben gehouden. Hij kan zich dan wat op de achtergrond houden, af en toe wat sturen en wat ontbrekende informatie dos(/c)eren.

Literatuur

Corte, E. de et al. (1974). *Beknopte didaxologie*. Tjeenk Willink, Groningen.

Kok, G.J. (1988). Attitudeverandering en sociale beïnvloeding. In: Meertens, R.W. & Grumbkow, J. von. *Sociale psychologie*. Groningen, Wolters-Noordhoff.

Kok, G. J. & Sandfort, Th. G. M. (1991). AIDS-preventie, voorlichting en gedragsverandering. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie* 1991; 46: 238-251.

Kok, G. & Vogel, R. (1989). Voorlichting. In: Knippenberg, C.W.F.; Rothengatter, J. & Michon, J.A. (red.). *Handboek Sociale Verkeerskunde*. Van Gorcum, Assen.

Levelt, P.B.M. (1993a). Voorlichtingsproject Alcohol en verkeer, voor 15-16 jarigen. Covernota bij Nelissen, W.J.A. (1993) en Vlis, J.H. van der (1993). R-93-30. SWOV, Leidschendam.

Levelt, P.B.M. (1993b). Alcohol en verkeer in het voortgezet onderwijs. Doelgroepanalyse voor het voorlichtingsproject Alcohol en verkeer voor 15-16 jarigen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. R-93-32. SWOV, Leidschendam.

Lindeijer, J.E. (1993). Jeugd, alcohol, drugs en verkeersveiligheid. Belevingsonderzoek onder groepen jongeren tussen de 14 jaar en 17 jaar. R-93-31. SWOV, Leidschendam.

Nelissen, W.J.A. (1993). Rapport van een marktonderzoek onder docenten in het voortgezet onderwijs, in verband met een voorlichtingsproject over alcohol en verkeer gericht op jongeren van 15 tot 16 jaar. r+m, Research en Marketing bv, Heerlen.

Vlis, J.H. van der (1993). Verslag van een onderzoek naar een voorlichtingsproject over alcohol en verkeer voor jongeren van 15-16 jaar. r+m, Research en Marketing bv, Heerlen.